98030 ـ نماز توبه

سوال

نماز توبه چگونه خوانده می‌شود؟ چند رکعت است؟ و آیا می‌توانم آن را بعد از نماز عصر بخوانم؟

خلاصه‌ی پاسخ

اهل علم بر مشروعیت نماز توبه اجماع دارند. سبب آن، واقع شدنِ مسلمان در گناه است، چه گناه کبیره باشد و چه صغیره. مستحب است که این نماز هنگام عزمِ مسلمان بر توبه از گناهی که مرتکب شده، ادا شود. این نماز دو رکعت است و مشروع است که توبه‌کننده آن را به تنهایی بخواند و مستحب است که پس از آن، از الله طلب آمرزش نماید.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

از رحمت الله متعال بر این امت آن است که باب توبه را برای آنان گشوده است و این در، تا زمانی که روح به گلوگاه نرسد یا خورشید از مغرب طلوع نکند، بسته نمی‌شود. و از دیگر رحمت‌های خداوند بر این امت آن است که برای آنان عبادتی از برترین عبادات را مشروع ساخته است که بندهٔ گناهکار با آن به پروردگارش متوسل می‌شود به امید آنکه توبه‌اش را بپذیرد؛ و آن «نماز توبه» است. در ادامه به برخی مسائل مربوط به این نماز می‌پردازیم.

مشروعیت نماز توبه

اهل علم بر مشروعیت نماز توبه اجماع دارند. ابوداود (۱۵۲۱) از ابوبکر صدیق رضی الله عنه روایت کرده است که ایشان گفتند: از رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ شنیدم که می‌فرمودند: «هیچ بنده‌ای نیست که گناهی مرتکب شود، سپس به نیکی وضو بگیرد، آنگاه برخیزد و دو رکعت نماز بخواند، سپس از الله طلب آمرزش کند، مگر آنکه خداوند او را می‌آمرزد». سپس ایشان این آیه را قرائت کردند: وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ [آل عمران: ۱۳۵] (و کسانی که چون کار زشتی کنند یا بر خود ستم ورزند، الله را یاد می‌کنند و برای گناهانشان آمرزش می‌خواهند ـ و چه کسی جز الله گناهان را می‌آمرزد؟ ـ و بر آنچه انجام داده‌اند، در حالی که می‌دانند، پافشاری نمی‌کنند). آلبانی در «صحیح أبی داود» این حدیث را صحیح دانسته است.

احمد (۲۶۹۹۸) از ابودرداء رضی الله عنه روایت کرده است که گفت: از رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ شنیدم که می‌فرمودند: «هر کس وضو بگیرد و وضویش را به نیکی انجام دهد، سپس برخیزد و دو رکعت یا چهار رکعت نماز بخواند (شک یکی از راویان) و در آن دو، ذکر و خشوع را به نیکی به جای آورد، سپس از الله عزوجل طلب آمرزش کند، الله او را می‌آمرزد». محققان مسند گفته‌اند: سند آن حسن است. و آلبانی آن را در «سلسلة الأحاديث الصحيحة» (۳۳۹۸) ذکر کرده است.

سبب نماز توبه

سبب نماز توبه، واقع شدنِ مسلمان در گناه است، چه کبیره باشد و چه صغیره. بر او واجب است که فوراً از آن توبه کند و مستحب است که این دو رکعت نماز را بخواند. او هنگام توبه‌اش، عملی صالح از برترین نزدیکی‌ها به خداوند که همین نماز است را انجام می‌دهد و با آن به درگاه الله تعالی متوسل می‌شود، به امید آنکه توبه‌اش پذیرفته شود و گناهش آمرزیده گردد.

وقت نماز توبه

مستحب است که این نماز هنگام عزمِ مسلمان بر توبه از گناهی که مرتکب شده، ادا شود؛ چه این توبه بلافاصله پس از انجام گناه باشد یا با تأخیر. بر گناهکار واجب است که به سوی توبه بشتابد، اما اگر تعلل ورزد و آن را به تأخیر اندازد، باز هم توبه‌اش پذیرفته می‌شود. زیرا توبه تا زمانی که یکی از موانع زیر رخ ندهد، پذیرفته می‌شود:

- هنگامی که روح به گلوگاه برسد. رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «خداوند توبهٔ بنده را تا زمانی که [روح به گلو] نرسیده و غرغره نکرده است، می‌پذیرد». آلبانی در «صحيح الترمذی» (۳۵۳۷) آن را حسن دانسته است.
- هنگامی که خورشید از مغرب طلوع کند. پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: «هر کس پیش از آنکه خورشید از مغربش طلوع کند، توبه نماید، الله توبه‌اش را می‌پذیرد». این حدیث را مسلم (۲۷۰۳) روایت کرده است.

و این نماز در تمام اوقات مشروع است، از جمله اوقات نهی (مانند: بعد از نماز عصر)؛ زیرا این نماز از جمله نمازهای «سبب‌دار» است که با وجود سببش، خواندن آن مشروع می‌شود.

شیخ الاسلام ابن تیمیه می‌گوید: «تمام نمازهای سبب‌دار اگر از وقت نهی به تأخیر انداخته شوند، [فرصتشان] از دست می‌روند؛ مانند سجدهٔ تلاوت، تحیت مسجد، نماز کسوف (خورشیدگرفتگی) و مانند نماز پس از وضو، چنانکه در حدیث بلال آمده است. و همچنین نماز استخاره، اگر کاری که برایش استخاره می‌کند، با به تأخیر انداختن نماز، از دست برود. و

همچنین نماز توبه؛ زیرا اگر گناه کند، توبه یک واجب فوری است و مستحب است که دو رکعت نماز بخواند و سپس توبه کند، چنانکه در حدیث ابوبکر صدیق آمده است». «مجموع الفتاوی» (۲۳/۲۱۵).

چگونگی نماز توبه

نماز توبه دو رکعت است، چنانکه در حدیث ابوبکر صدیق رضی الله عنه آمده است. و مشروع است که توبه‌کننده آن را به تنهایی بخواند، زیرا از جمله نوافلی است که خواندن آن به جماعت مشروع نیست. و مستحب است که پس از آن ـ به دلیل حدیث ابوبکر رضی الله عنه ـ از خداوند طلب آمرزش نماید. و از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ وارد نشده است که مستحب باشد این دو رکعت به قرائتِ [سوره‌های] معینی اختصاص یابد، بنابراین نمازگزار هر چه بخواهد در آن دو می‌خواند.

و مستحب است که توبه‌کننده همراه با این نماز، در انجام اعمال صالح نیز بکوشد، به دلیل فرمودهٔ الله تعالی: وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى [طـه: ۸۲] (و قطعاً من بسیار آمرزنده‌ام برای کسی که توبه کند و ایمان بیاورد و کار شایسته انجام دهد، سپس راه یابد).

و از برترین اعمال صالحی که توبه‌کننده انجام می‌دهد، صدقه است. زیرا صدقه از بزرگترین اسبابی است که گناه را می‌پوشاند. الله تعالی می‌فرماید: إِن تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ [البقرة: ۲۷۱] (اگر صدقه‌ها را آشکار کنید، پس چه نیکوست و اگر آنها را پنهان دارید و به تهیدستان بدهید، پس آن برای شما بهتر است و بخشی از بدی‌هایتان را از شما می‌زداید).

و از کعب بن مالک رضی الله عنه ثابت است که وقتی خداوند توبه‌اش را پذیرفت، گفت: «ای رسول خدا، از جملهٔ [شروط] توبه‌ام این است که از تمام مالم به عنوان صدقه در راه خدا و رسولش دست بکشم». رسول الله فرمودند: «مقداری از مالت را برای خود نگه دار که برایت بهتر است». گفت: «پس من سهمم را که در خیبر است، نگه می‌دارم». متفق علیه.

خلاصه آنکه:

- این نماز از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ ثابت شده است.
- این نماز هنگام توبهٔ مسلمان از هر گناهی، چه کبیره و چه صغیره، و چه بلافاصله پس از ارتکاب گناه و چه پس از گذشت مدت زمانی، مشروع است.
- این نماز در تمام اوقات، از جمله اوقات نهی، خوانده می‌شود.
- مستحب است که توبه‌کننده همراه با این نماز، برخی از اعمال نیک مانند صدقه و غیره را نیز انجام دهد.

و صلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

والله اعلم.